

Komedya Fars Grotesk

(Tiyatro Tarihi ve Düşüncesi II)

Notlar: Eren + Barış + Arzu

İÇİNDEKİLER

Komedyası.....	2
Komedyanın Doğuşu.....	2
Karşılaştırmalar.....	2
Komedyası ve Tragedyası.....	2
Komedyası ve Farsı.....	3
Bazı Kavramlar.....	3
Komik Olan.....	3
Komedyası Nedir?.....	4
Komedyanın İşlevi.....	4
Komik Katharsis.....	5
Komedyası ve Özellikleri.....	5
Fars.....	6
Grotesk.....	6

Dersi Veren : Sevinç Sokullu

⇒ Bu yıl ortaçağ tiyatrosu dersi veren Sevinç Sokullu, uzman olduğu konulardan komedyası konusunda da bir dizi ders verdi. Bu notlar bu derslerden derlenmiştir.

Komedyası

Komedyanın Doğuşu

Harman sonrası şarap tortularıyla yüzlerini boyayarak konvoy oluşturan kommos alayları önde bir fallusla yürürlerdi. Dolaşır dururlar ve “şimdi size dinlemediğiniz bir şarkı söyleyeceğiz” derlerdi. Bu sözler, Aristofanes’te bulunabilir. Bu şarkılar kommos şarkılarıdır. Aynı alay gece de dolaşır, (yüzlerini gizlemenin ve gecenin de etkisiyle) sevmedikleri insanlara istedikleri şeyleri söylerlerdi.

Dithyrambos, tragedyaya; kommos şarkıları ise komedyaya dönüştü. Dithyrambos’un tragedyaya dönüşümü bilinirken (Thespis, MÖ 534), kommos şarkılarının tam olarak hangi tarihte komedyaya döndüğü bilinmiyor.

Karşılaştırmalar

Komedyası eleştirir, **satir/hiciv** suçlar, **fars** mazur görür (ne onaylar ne suçlar, “hayat böyledir işte” gibi bir tavrı vardır).

Komedyası ve Tragedyası

Tragedyası da komedyası da insani zayıflık üzerine kurulmuştur. Fakat ikisi de oyunun sonunda insan gücünü onaylar ve kanıtlar. Tragedyası insan hatası ya da kaderi ne olursa olsun kahramanla özdeşlik kurar. Komedyası ise insan sahnedeki kimseyle özdeşlik kuramaz ama yazar ile kurar.

Uyuşmazlık, tragedyada trajedin gerçeğiyle ilgiliyken, komedyası ise komiğin biçimiyle ilgilidir. (Komik ise öznel bir varoluştur.)

- “Dünya hissedenler için tragedya, düşünenler için komedyadır.”
- “Tragedya hayatın ortasında biz ölüm içindeyiz derken, komedyaya ölümün ortasında biz yaşıyoruz der.”
- Tragedya ve dram dünya olaylarına yakından ve içten bir bakış açısidir. Komedyaya ise dışarıdan, uzak bir bakış açısidir. Eleştirel bakış budur.
- Dünyada hayatın trajik bir kontrolü olduğu kadar komik bir kontrolü de vardır.
- Tragedyanın değerleri evrensel boyutta tartışılır; hep doğrudur, hep mutlaktır. Oysa komedyanın değerleri toplumsal boyutta tartışılır. Toplumdan topluma, zamandan zamana değişir.

Acep öyle mi? Tragedyanın değerleri de zamandan zamana, toplumdan topluma değişmez mi?

Nietzsche'ye göre: “Tragedya, iki pozitif değerın çarpışması ve trajik kahramanın bu ikisi içinden birini seçmek zorunda kalışı”dır.

Trajik kahramanın büyük tutkuları olmalıdır. Büyük bir mevkide olmalıdır ki yaptığı hatanın zarar vereceği kitle büyük olsun. Bununla birlikte bu mevkideki kişilerin komedyaya kahramanlarına yakışan hataları, tavırları gülünçten ya da trajik olmaktan öte korkunç olur. Bakınız Nero¹, Oidipus, Antigone, Brutus.

Komedyaya ve Fars

Komedyaya farsla bir çok ortak özellikler taşır. Fakat sonunda başka türlü bakar, doğru yolu seçer. Komedyaya görür, not alır ve hiç unutmaz.

Komik duygu farsa karşıt olarak yaşam ile başa çıkmaya, bugünün baskılarının üstesinden gelmeye çalışırken bunu erişkinin sorumluluğuyla yapar.

Bazı Kavramlar

Mizah, durumu saptamadır, bir görüştür ve bu eleştirel görüşte hoş görüş söz konusudur.²

Nükte, bir başkasının tanıklığını ister, bir söz komiğidir, hasmını zekanla kıstırmaya, onun sözünü tersine çevirip ona saldırmak için kullanmaya dayanır.

İroni: Tersine söylemedir. Gerçek ve görünüş aynı güçte toplanır veya algılanır.

İstihza: Küçümsemedir. Söyleyenin amacı güçlü, ikilem zayıftır.

Komik Olan

Komik, kişileştirmede katılığı, kahramanda insosyabiliteyi (toplum dışılığı), seyircide duygusuzluğu öngörür.

Gülme, şaşırma, aldanma ve üstünlük duygusuyla ortaya çıkar.

¹ Ya da Eren'e göre Nero Burning Rom!

² Bernard Shaw bir bayanla mizah ve hiciv üzerine tartışırken bayan “bunu bilemeyecek ne var?!” demiş, “biz salağız dersek mizah, sen salaksın dersek hiciv olur, ah-hahaha-ha!”)

Gülünç, komedyanın özü olup, insanla ilgili bir kuramdır. İnsan ve davranışları gülünç görünebilir. İnsanın gülünçlüğü, durumun önemsiz, kişiliğinin de güçsüzlüğüyle ortaya çıkar.

Gülünç bizi aklın bağlarından kurtarır. Nesne ile beklenti arasındaki çelişki eğlenceli gülüncü doğurur (luicrous). Bu çelişki akla ve duyumlara aykırıysa ciddi ya da aşağılayıcı gülünç (ridiculous) ortaya çıkar.

Komedy Nedir?

Komedy yetişkin insanların zaafalarını, kusurlarını yani kendilerini bilmeme ve topluma olan aykırılıklarının ortaya çıkarılıp bu kusurların cezalandırılmasıdır. Kahkaha toplumsal olanın olmayana verdiği cezadır. Amacı zevk vererek düzeltmektir.

Komedy kendini bilmeme, zaaflarının farkında olmama, cahillik, toyluk ve bilumum bölükten doğar. (Örneğin Moliere'de zaafların gülünçleştirilmesi komedy konusudur çoğunlukla.)

İnsan, ölümlü olduğunu bilen tek canlıdır. Kusurlu olduğunu bilen insansa en olgun insandır. Komedy da bizim kusurlarımıza yöneldiği için en uygarlaştırıcı sanattır.

Komedyanın gerekleri şunlardır:

- Yetişkin sorumluluğu
- Komik kahramanın toplumsal olamaması
- Katılık
- Seyircinin duygudaşlığının engellenmesi

Komedyda seyirci sahnedeki hiç kimseyle özdeşleşmez, oyuncuyla değil yazarla duygudaşlık/özdeşlik kurar. Moliere'i seyrederken, onun göz(lüğü)nü ödünç alırız.

Bir durum komedisi türü olan *qui proco*: iki tarafın da birbirini yanlış anlamaya müsait olduğu durumlarda ortaya çıkar. Örneğin eve video istemeye gelinir, ev sahibi kız istemeye geleceklerini zannetmektedir vs.

Komedyanın İşlevi

Toplum da doğa gibi dağılmaktan korkar. Komedy, toplum değerlerinden uzaklaşmamayı sağlar.

“Kahkaha kalbin bir anlık susuşudur . . . toplumsal olanın toplumsal olmayana yönelttiği bir cezadır” (Bergson)

Ancak çok müstehzi (küçümsemeli) bir kahkaha komik etkiyi yok eder. Eğer eleştirel bakıştaki küçümseme aşağılama derecesine inerse hiciv, taşlama olur. Taşlama yazarının bakışı çarpıtan aynalar gibidir; gerçeği uyumsuzlaştırır, oranları bozar. Karikatürleştirme hicivcinin sanatıdır. Karikatür oranları bozar.

Komedy ise abartma sanatıdır, onun tekniği çarpıtma değil abartıdır. Aykırılık ve beklenmedik olan vardır komedyada: “Bizi güldüren beklenmedik olandır”

Komik Katharsis: Kathastatis

Komik öz “birleşmiş toplumsal aklımızdan” doğar.

Komedyaya kötülüğü lanetlemek için değil, öz bilgisinden kendine ilişkin bilgiden yoksun olanı gülünçleştirmek için tasarlanmıştır. Bunu dolaylılığı kullanarak ikilem ve ironiyle yapar.

Komik idrak, kendimize ikili bir bakışta baktığımızda tutarsızlık, aykırılık perspektifi içinde doğar. Ancak komedyaya, insan ikiliğini rafine edebilir. Bu ikilik tutarsızlık, aykırılık, kendi durumunu bilmeme, kendisi ile kendisi sandığı şey arasındaki bir ikiliktir (*duality*).

Tıpkı tragedya gibi komedyaya da aynı keşfe değer amaca sahiptir: Kendini bilme.

Fernandez, Moliere için şöyle söyler: “Moliere bize o tarifsizce zor sanatı öğretir: kendimize rağmen kendimizi görmeyi.”

Dolayısıyla komik bakış hayatta ulaşılabilecek en üst uygarlaştırıcı bakıştır. Bizi başkalarına ve kendimize karşı daha duyarlı yapar. Kendimizi sorguya çekmemizi, hatalarımızı düzeltmeye yönelmemizi sağlar.

Biz insanlar kendi kimliğimiz hakkında yanılmışızdır, hep yanılırız, komedyada yanlış kimlikler klasik bir konudur.

Kendimizi aldatarak dostlarımızı da aldatırız. Komedyaya sanatı gözünü açma, hatadan kurtulma, maskeleri soyma sanatıdır.

İnsan, ölümlü olduğunu bilen tek canlıdır. Kusurlu olduğunu bilen insansa en olgun insandır. Komedyaya da bizim kusurlarımıza yöneldiği için en uygarlaştırıcı sanattır.

Komedyaya ve Özellikleri

Komedyaya toplumdur, dram insanlıktır; toplum yüzyılın gereksinimlerine göre değişir ve yeni görüntüler alır. Her yönetim ona başka bir biçim; her devrim ona başka bir yürüyüş verir. Oysa insanlık değişmez, tutkular kesindir.

Komedyaya sağduyuyu öngörür. Kendine gülmeyen, kendini denetleyemeyen, kendini nerede aşabileceğini göremeyen insan sağduyulu değildir. Kendimize gülebildikçe, korkumuzu da, suçluluğumuzu da yenebiliriz.

Komedyaya bir yandan yararlı olanı, diğer yandan da kaçınılması gerekeni gösterir. Yararlı olan toplumun doğruları ve dengesi, kaçınılması gereken dengeli bozan davranışlardır. Bu bakımdan komedyaya kahramanını karşıt kişi gibi düşünmelidir. Oysa farsta karşıt kişi dünyadır.

Komedyanın konusu kusur ve gaflettir. Komedyaya şiir sanatının demokrasidir. Komedyanın eğlendiriciliği gerçeğe benzerlikle beslenmelidir. Komedyaya ruhu, elinde sopa duygusallığımızı ve bencilliğimizi gözetler, iki yüzlülüğümüzü ortaya çıkarır.

Komedyanın konusu olan kusur, yüzeysel ve hafif olursa gülünç olur. Gülünç olanın temelinde çirkinlik vardır. Fakat çirkinliğin sürekliliği iğrenmeyi doğurur. Çirkin olanın güldürmesi için beklenmedikle verilmesi gerekir.

Zevk verici duyumların gülüncü doğurması için çirkinlikle karışık olması gerekir.

Nelere güleriz?

Gülücün özü uyuşmazlıktır. Beklentilerin bozuma uğraması sonucu güleriz. Başkalarının yanılmasına güleriz. Fiziksel bozukluklara güleriz. Uyumsuzluğa aykırılığa güleriz. Açık saçıklığa güleriz.

Fars

[Bu bölümün bilgisayar ortamına geçirilmesi tamamlanmadığı için sadece bir kısmını iletıyoruz]

Farsta her hareket mübahtır. Hayatta kalmak için her şey yapılabilir. Örneğin Şarlo Farstır.

Soytarı insanda akıl ve içgüdü, maddi ve manevi, melek ve şeytan tarafların hepsini temsil eder. Soytarı kurallar arasındaki çelişkiyi dile getirir. Uzlaşmaz, aykırı, saçma olanı verir. Onun için de soytarı uzlaşmaz, aykırı ve saçmadır. Toplumsal olarak onaylanmasa da yaşam açısından kusursuzdur. Fars kahramanının (soytarı) toplumsal açıdan onaylanmak için kurullarla denge kurması, uzlaşmazı gerekirse, o durumda, komedyanın konusu olacaktır.

Fars, dünyada akıl almaz rastlantıların, şaşırtmacaların ortasında, kendini ayakta tutabilen insan canlılığının imgesidir. Canlı tabiatı, ilkel gerginlik ve çözümünü insan tabiatında mevcut hayvansı dürtüleri dile getirir. Farsta karşıt kişi gerçekte dünyadır. Bu dünyanın zevkleri olduğu kadar engelleri de vardır. Ne sürekli yengi ne de sürekli yenilgi vardır. Bundan dolayı farsta insan kavgası yüceleştirilmez. Komik aksiyonda (yani farsın aksiyonunda) kahramanın dünya ile mücadelesi, dengesinin bozulup düzelmesi yer alır. Fars kahramanı talihi ya da talihsizliği filozofça kabullenir. Farsın mutlu sonu bu kabullenıştedir. Bu bakımdan fars duygusu, bahtına meydan okuyan insanın yoğun canlılık (hayatıyet) duygusudur. Fars ve farsta soyları, bu zafer şarkısının imgesidir.

Grotesk

[Bu bölümün bilgisayar ortamına geçirilmesi tamamlanmadı.]